

Els Grau i l'escultura del segle XVII a la Catalunya de Ponent

Joan Yeguas i Gassó
 Museu Nacional d'Art de Catalunya
 joan.yeguas@mnac.es

RESUM

Els present estudi aporta novetats documentals i historiogràfiques sobre l'escultura catalana de l'època barroca. L'exploració d'una àrea geogràfica poc atesa pels investigadors, l'Alta Segarra i Guissona, ens ha fet entendre la fortuna que va tenir l'art desenvolupat a Manresa durant tot el segle XVII. La propagació del treball de Joan Grau i el seu fill Francesc cap a terres de Lleida, ens ajuda a aclarir alguns períodes obscurs en la seva trajectòria. Al mateix temps també notifiquem la presència d'altres escultors, com ara Miquel Vidal, Josep Ribera, Josep Generes o Pau Sunyer.

Paraules clau:

barroc, retaule, Segarra, Josep Generes, Pau Sunyer, Pere Garcia de Benavarri.

ABSTRACT

The Grau family and 17th century sculpture in Western Catalonia

The present study contributes to the research on Catalan Baroque sculpture with some new documental and historiographical information. The exploration of such an unknown geographical area as the Alta Segarra and Guissona, has made us understand the success of the art production developed in Manresa during the 17th century. The great extension of Joan and Francesc Grau's work help us to clarify some unclear periods in their career. This study has also given us some news about other sculptors such as Miquel Vidal, Josep Ribera, Josep Generes or Pau Sunyer.

Key words:

Baroque (style), altar piece, Segarra, Josep Generes, Pau Sunyer, Pere Garcia de Benavarri

1. Abreviatures d'arxiu: ACAN (Arxiu Comarcal de l'Anoia), ADS (Arxiu Diocesà de Solsona), AHCC (Arxiu Històric Comarcal de Cervera), AHCM (Arxiu Històric Comarcal de Manresa), AHL (Arxiu Històric de Lleida), AMNAC (Arxiu del Museu Nacional d'Art de Catalunya), BCAD (Biblioteca de Catalunya Arxiu Documental).

2. Treball que s'inscriu dins de les activitats del Grup de Recerca Consolidat de la Universitat de Lleida «Art i Cultura d'Època Moderna», núm. 2005SGR00618 (dirigit pel Dr. Ximo Company), reconegut pel Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya. Vull donar les gràcies a diferents persones: Dra. Maria Garganté, per fer-me descobrir retaules i documents inèdits (aquella excursió a la Molsosa roman a la memòria i a l'esperit); Dr. Joan Bosch, per haver-me guiat per aquest bosc de retaules; Margarita Cuyàs, per «provocar» aquest article amb els suggeriments sobre l'escot de la Salomé; Dr. Francesc Ruiz, per les seves reflexions entorn del retaule de Pere Garcia de Benavarrí; Josep Ros, per mostrar-me els encants de l'església de Guissona, i a tots els rectors i arxivers que tenen la paciència d'aguantar-nos.

3. Vegeu l'imprecindible: Joan BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Manresa, 1990.

4. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 41-42 i 45-46; Carme GIRALT I FONT, *El retaule de la Puríssima Concepció de Pujalt*, Pujalt, 1995, p. 21.

5. Vegeu apèndix, document núm. 1.

La biografia i l'activitat artística de Joan Grau (Constantí, 1608-Manresa, 1685), del seu fill Francesc (Manresa, 1638-1693) i del seu nét Joan (documentat entre 1693 i 1720) és força coneguda i detallada, en comp aració amb altres escultors catalans del segle XVII¹. Des del seu taller instal·lat a Manresa, i puntualment a Calaf, donen satisfacció a moltíssimes demandes de retaules per a la Catalunya interior². Al marge d'aquesta nissaga, en aquella època, un important corpus d'artífexs desenvolupen el seu treball al Bages i a les comarques de l'entorn³. Aquestes obres d'escultura, moltes de les quals van desaparèixer en el curs de la història (només conegudes per fotografies antigues o per referències documentals), i unes altres van quedar disseminades per minúsculs llogarrets de la Catalunya «profunda», i donen testimoni d'un patrimoni abundant i espectacular. Estudi rere estudi, les aportacions historiogràfiques enriqueixen el panorama, i només els ignorants o els temeraris, que encara n'hi ha, poden titllar l'art de l'època del Renaixement i el barroc amb l'absurd estigma de la «decadència».

La Segarra Calafina i Guissona. Territori propici per als escultors del Bages

En el curs del segle XVII, es documenta l'activitat escultòrica de diferents artífexs, instal·lats a Manresa o a Cardona, a l'Alta Segarra i a Guissona. La Segarra Calafina, també coneguda amb el nom d'Alta Segarra, és una subcomarca capitalitzada per la població de Calaf, i comprèn indrets de

les actuals comarques de la Segarra (en destaca la vila de Torà) i l'Anoia, amb alguns municipis del Solsonès i del Bages, dividida entre els bisbats de Vic i de Solsona (tot i la creació del bisbat el 1593, el d'Urgell no va cedir en la reclamació de les par-ròquies fins al 1623). Guissona se situa al centre de la subcomarca de la plana de Guissona, entre les conques dels rius Llobregós i Sió, pertany a la Segarra i està ubicada a l'extrem sud-est del bisbat d'Urgell (juntament amb la veïna Agramunt, constitueixen l'actual arxiprestat de l'Urgell Mitjà).

D'entrada, destaca la presència de Miquel Vidal (documentat entre 1621 i 1651) en diverses empreses: el 1626 participa en la construcció del retaule major de Vallmanya (municipi de Pinós de Solsonès), abans de 1628 podria haver fet el retaule de santa Llúcia a Pinós, el 1646 realitza el sagrari de la parroquial de Pujalt, el mateix 1646 fa el retaule del Roser per a Ivorra, el 1647 es compromet a esculpir el sagrari i el retaule major de la parroquial de Segur (municipi de Veciana), el 1649 està treballant en el retaule major de la parroquial de Sant Martí de Sesgueioles, i el mateix 1649 contracta el tabernacle del Roser a Calaf⁴. El 20 de juny de 1629, Vidal capitula la realització del retaule del Roser per a la parroquial de Su, pel baix preu de 50 lliures, agafant model d'altres possibles obres seves, com ara el retaule major de la mateixa església de Su o el retaule del Roser de Sant Just d'Ardèvol (municipi de Pinós de Solsonès)⁵. Vidal afirma que l'obra la portaria a terme a Solsona, on realitza diferents encàrrecs entre 1621 i 1634. Amb aquestes dades, es documenten les restes d'un retaule conservades a Su, les quals ja havien estat atribuïdes per Bosch Ballbona a «l'òrbita de la producció seriada de Miquel Vidal»⁶.

Figura 1.
Josep Ribera? Aparició de l'àngel a sant Josep, fragment de l'antic retaule de sant Josep?, 1650, església de Santa Maria, Guissona. Foto: J. Y.

Des dels seus tallers de Cardona, tenim testimoni del treball del castellà Pedro Fernández (documentat entre 1619 i 1645) i Josep Ribera (documentat entre 1643 i 1660). El 1636, trobem que «l'escultor Hernandes» realitzava un retaule del Roser per 200 lliures a Guissona⁷. Ribera executa diferents encàrrecs: el 1643 contracta el retaule major de Sant Just d'Ardèvol, i el 1660 feia el retaule de sant Macari per la mateixa població. D'abans del 1643, a Josep Ribera se li atribueix un retaule a Matamargó (municipi de Pinós de Solsonès), que avui es troba a Sant Pere de l'Arç (municipi de Calonge de Segarra), ja que contracta altres obres agafant com a model aquest retaule; tot i això, la documentació no n'aclareix l'autoria⁸. Els dubtes rauen en el fet que l'estil del retaule de Matamargó és molt proper als relleus de Pedro Fernández conservats al Museu Comarcal de Manresa⁹. La teoria també trontolla quan comparem el retaule de Matamargó amb les restes del retaule d'Hortonedada (municipi de Clariana de Cardener), avui al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, atribuïdes a Ribera per Bosch Ballbona¹⁰. L'artífex que treballa a Matamargó no és el mateix que el que treballa a

Hortonedada. En canvi, a l'església de Santa Maria de Guissona, a l'escala d'accés al cambril de la Mare de Déu del Claustre, s'hi conserven tres relleus amb la mateixa factura que el mestre d'Hortonedada (Josep Ribera?). Tres peces que correspondrien a un parell de retaules: un amb l'*Aparició de l'Àngel a sant Josep* (figura 1), que podria ser del retaule dedicat a sant Josep, obra realitzada el 1650 per un preu de 200 lliures; i les altres dues són escenes de martiri d'un sant indeterminat¹¹.

Al marge d'això, i sense tenir en compte els retaules desapareguts, encara hi ha moltes restes escultòriques del segle XVII en un munt d'esglésies de la zona, d'autoria desconeguda¹². Serveixin d'aperitiu les obres següents: la part superior del retaule major de la parroquial de Coscó (municipi d'Oliola), datable entre 1650 i 1660; el retaullet del Roser de la parroquial de Lloberola (municipi de Biosca), amb pintura a la predel·la, datat epigràficament el 1653, o les figures del retaule de sant Francesc Xavier de l'església de Lloberola: el sant titular, santa Llúcia, sant Jaume i santa Rosa de Viterbo, peces d'extraordinària qualitat, datables a partir de l'any 1710¹³.

a J. CALDERER; J. BERNADES (coords.), *Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Catàleg segles XVI-XX*, Solsona, 2004, p. 199-201.

11. E. CAMPS; J. SANTAULÀRIA, *Guissona...*, op. cit., p. 683.

12. Entre les obres perdudes, en vull destacar el retaule major de la parroquial de Sanaüja, una obra de grans dimensions, datable cap al 1650; a la mateixa vila, encara hi trobem el Crist de l'Ajuntament, potser un pèl més tardà, vers el 1670. Vegeu: Maria GARGANTÉ; Jordi OLIVA; Josep ROS, *Municipi de Sanaüja* (Inventari del patri moni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra, I), Hostafrancs, 1998, p. 84 i 123-124.

13. Segons un fragment de testament, d'una persona desconeguda i d'una data posterior al 8 de novembre de 1709 (per la referència a un altre protocol que havia signat amb anterioritat), com a última voluntat, diposava: «Vull, emperò, que's fa una capella de sant Francisco Xavier, allí aont està lo sant Christo, en la iglésia parroquial de Lloberola. Que sie de escultura. Al mitg sant Francisco Xavier, i als costats santa Teresa de Jesús y santa Rosa. Farant-lo tot durar. Farant-hi fer unas gradas y un christo en mitg, ab un candalero a cada part, un palit lindo» (AHCC, Fons parroquial de Lloberola, Sèrie Varis: 2.-Documentació relativa a la parròquia s. XVIII-XIX).

6. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 43-53, 94 i 176.

7. Eduard CAMPS CAVA; Josep SANTAULÀRIA, *Guissona*, Barcelona, 1982, p. 285 i 682.

8. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*,

op. cit., p. 93-94 i 175-176. Sobre la venda del retaule de Matamargó, vegeu: Joan VILAMALA TERRICABRES, *L'obra dels Pujol. Escultors de la Catalunya Central segles XVIII-XIX*, Sant Vicenç de Castellet, 2001, p. 92-93; Joan VILAMALA TERRICABRES, «Una troballa: el retaule major

de Sant Pere de l'Arç, obra de Josep Ribera, escultor de Cardona», *Dovella*, 77, 2002, p. 9-12.

9. La justificació podria estar en una col·laboració, no documentada, entre Fernández i Ribera a Cardona. També hi ha el problema de saber quin

seria l'estil de Fernández, ja que se li conserven un parell d'obres documentades molt dispers: els relleus manresans del Carme (1621) o el retaule del Roser de Riner (1635).

10. Joan BOSCH BALLBONA, «135. Retaule (fragments)/Sant Pere. Josep Ribera (atribuït)»,

Figura 2.
Feliu Ribes? Anunciació, detall del retaule de la Mare de Déu del Claustre, 1687-1698, església de santa Maria, Guissona. Foto: J. Y.

Figura 3.
Joan Grau. Retaule major, 1647, nova església parroquial, la Molsosa. Foto: J. Y.

14. Vegeu: Josep M. LLOBET PORTELLA, «La construcció de la nova capella de Nostra Senyora del Claustre i el seu retaule a la col·legiata de Guissona (1680-1705)», *Miscel·lània Cerverina*, 13, 1999, p. 97-109.

15. Havíem pensat en el barceloní Bernat Vilar II (documentat entre 1698 i 1719), el qual havia treballat a viles properes (el 1703 féu el retaule major de la parroquial de Sant Gil de Torà o el 1719 intervenia en el retaule del Socors d'Agramunt); vegeu: Joan YEGUAS, «Escultura a l'església cerverina de Santa Maria entre 1500 i 1750», *Miscel·lània Cerverina*, 17, 2004, p. 101-104. L'existència d'un Bernat Vilar, resident a Guissona, que entre 1730 i 1732 realitzava el retaule de sant Roc per a l'església major de Cervera, sumat a l'aparició de nova documentació relativa al retaule major del Poal, contractat el 1759 per Bernat Vilar i el seu fill Francesc «escultors de la vila de Guissona», ens

Referència a part mereix el meravellós retaule de la Mare de Déu del Claustre de Guissona (figura 2). Aquesta obra s'ha de situar entre 1687 i 1698, entre la data epigràfica que consta a la clau de l'arc de la capella i la signatura pel daurat del retaule amb Magí Torrabruna¹⁴. Un retaule que trenca la típica construcció en retícula, amb clares influències dels models d'Agustí Pujol i Francesc Grau. L'autoria de l'obra és d'una qualitat apreciable, però d'un estil molt característic, que s'allunya dels escultors actius per la zona¹⁵. L'única referència estilística possible són un parell d'imatges del retaule de la capella de la Paeria de Cervera, ara conservades al Museu Comarcal de Cervera, realitzades el 1705 per l'escultor Feliu Ribes, natural de Piera i documentat a Tàrrrega entre 1695 i 1705, denunciat el 1709 per haver contractat un retaule a Mataró sense ser membre de la confraria d'escultors de Barcelona¹⁶.

L'arribada de Joan Grau a la Segarra Calafina és primerenca, ja que el 4 de maig de 1638 capitulava l'execució del retaule de la Puríssima Concepció de Pujalt¹⁷. Però, llavors, ell treballaria a Manresa i, en la primera meitat de la dècada de 1640, estava ocupat en la fàbrica del retaule del Roser per a Sant Pere Màrtir, obra que acabà l'any 1646. Entre 1646 i 1650, consten poquíssimes dades documentals del treball de Grau, només sabem que realitzava els retaules a Sallent de Llobregat i a Rajadell, i, segurament, portaria a terme el sagrari de Pinós de Solsonès. Cap al 1650, executava el retaule major de Cunill (municipi de Pujalt). El 27 d'abril de 1651, pactava la fàbrica del retaule major i el sagrari de Claret de Figuerola (municipi de Torà) pel preu de 260 lliures¹⁸. El 31 de desembre de 1651, contractava el retaule major de Santa Maria de l'Avellana, avui ermita del mas Sala (municipi de Vallmanya). El 16 d'abril de 1652, capitulava el retaule major de Ferran (municipi d'Estaràs).

Entre 1650 i 1652, realitzaria el retaule de Llanera (actual municipi de Torà), avui conservat a la nova església de Perecamps, a tocar de l'Hostal Nou (municipi de Llobera). El 1656, lloga casa seva i el seu taller de Manresa i se'n va a viure a Calaf per un període de quatre anys, quan portaria a terme el retaule major de l'església de Sant Jaume¹⁹. Giralt i Plans adjudiquen a Joan Grau una obra indeterminada que es conserva a Mirambell²⁰.

Joan Grau a la Molsosa (1647)

El retaule major de la nova església de la Molsosa és de l'any 1647 (figura 3), segons l'epigrafia de quatre números pintats a les columnes²¹. Es tracta d'una obra mixta de pintura i escultura dedicat a santa Maria, alguna de les figures de la qual encara conserva la policromia original, però unes altres pateixen un barroer repintat. A la part baixa, hi trobem el banc. El primer pis és presidit per la imatge de la Immaculada, acompanyada per quatre àngels, amb sant Josep i el bastó florit a l'esquerra (amb una pintura de l'evangelista sant Marc a la predel·la), i sant Jaume a la dreta (amb una pintura de sant Cristòfol a la predel·la). En el segon pis, la figura de santa Anna ocupa la posició central, i està acompanyada per les pintures de sant Pere i sant Pau. El conjunt es corona amb tres cupulins, un per a cada carrer, i hi trobem les típiques columnes torxadades (amb estries helicoidals) de mig fust, o un parell d'atlants de mig cos en forma d'estípit. L'estil que ofereix el retaule de la Molsosa respon a la factura autògrafa de Joan Grau, notícia reforçada per la relació contractual que va establir a la Segarra Calafina entre 1638 i 1659. Aquest retaule és una de les obres, juntament amb la del Roser de Sant Pere Màrtir de Manresa, que l'escultor treballa amb més delicadesa (figura 4).

Joan Grau a Guissona (1656-1662)

El 26 de febrer de 1656, «Joanni Grau, escultori civitatis Minorisse» va satisfer 84 lliures, en concepte de dot, per al casament de la seva filla Maria Àngela amb Pere Dia, pagès de Guissona; tot això signat davant del notari Pau Ponces, de l'esmentada població de la Segarra. Com a testimoni, hi apareix el canonge Francesc Bertran²². També cal tenir present que, l'any 1655, Joan Grau «no el trobem a Manresa», mentre es realitza l'examen de Pau Sunyer per entrar a la confraria de fusters²³. Anys després, el 27 de febrer de 1662, el mateix Joan Grau torna a estar per Guissona, llavors cancel·la el deute del dot de la seva filla, i ens assabentem que el total del dot que havia de pagar era de 250 lliures²⁴. Segons Bosch Ballbona, Francesc Grau es va casar amb Teresa Fustangueres a Guissona, el mateix el

Figura 4.

Joan Grau. Sant Jaume, detall del retaule major, 1647, nova església parroquial, la Molsosa. Foto: J. Y.

porten a pensar en l'existència d'un Bernat Vilar III (documentat entre 1730 i 1759); vegeu: Josep M. LLOBET I PORTELLA, «Documents sobre tres retaules urgellencs (1700-1794)», *Urtx*, 19, 2006, p. 236-243.

16. Vegeu: Josep M. LLOBET I PORTELLA, «L'escultor Felix Ribes, fill de Piera i domiciliat a Tàrraga, autor del retaule de la capella de la paeria de Cervera (1705)», *Urtx*, 1, 1989, p. 67-74; Josep M. LLOBET I PORTELLA, «Retaules i altres obres d'art de l'Urgell (segle XVII)», *Urtx*, 10, 1997, p. 144-155; Santi TORRAS TILLÓ, *Art en documents. Presència del Renaixement i del Barroc a Sabadell*, Sabadell, 2002, p. 131.

17. Carme GIRALT; Sergi PLANS, «Joan Grau i el retaule de la capella de la Puríssima Concepció de Pujalt: noves aportacions documentals (1638-1639)», *Miscel·lània Aqualatensia*, VIII, 1997, p. 399-411.

18. A Claret es conserva una mare de déu del Roser d'aquesta època. Vegeu: Jaume COBERÓ i

altres, *Torà. Inventari del patrimoni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra, II*, Hostafrancs, 2000, p. 236.

19. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 61-66 i 187-191.

20. C. GIRALT; S. PLANS, «Joan Grau i el retaule de la capella...», op. cit., p. 408.

21. Agraeixo al rector, Fermí Manteca, la seva amabilitat i disposició davant la present investigació. La Molsosa és una població de la comarca del Solsonès, actualment dins el bisbat de Solsona (fins al 1957, havia format part del bisbat de Vic).

22. AHCC, Notaria de Guissona, Pau Ponces, Manual 1656, foli 54 r.-v.

23. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 78.

24. AHCC, Notaria de Guissona, Pau Ponces, Manual 1662, foli 40 r.-v.

25. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 59.

26. AHCM. Benet Font, *Manuale Omnium Instrumentorum, 1662-1693*, foli 328v. Agraïxo la notícia a Joan Bosch i Ballbona.

27. AHCC, Fons de la Col·legiata de Guissona, top. 58 (fragments de manuals notarial de Francesc Bertran, 1659-1675, s. f.).

28. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 74.

1662²⁵. Aquesta notícia és del 10 de desembre de 1662, quan Joan i Francesc Grau reconeixen haver rebut de Teresa Fustangueres, filla d'un botiguer de roba anomenat Dídac, 50 lliures de part del dot acordat en els capítols matrimonials signats a Guissona davant el notari Francesc Bertran, en el mes d'agost de 1662²⁶. Uns quants anys més tard, el 25 de setembre de 1667, Onofre Coma i Marta Fustangueres signen pactes per unir-se en matrimoni, on apareix la germana de Marta, Teresa Fustangueres. Onofre i Marta es comprometen a satisfer 150 lliures, la quantitat que mancava d'un total de les 400 lliures que es va estipular com a dot en els capítols realitzats entre «Francesch Grau scultor» i Teresa. El notari també informa que els pactes foren signats davant seu, Francesc Bertran «canonge i notari» de Guissona, qui ja apareix esmentat en el document del 1656. A més, el notari també ens comunica que en aquell moment: era «absent Joan Grau, son sogre [de Teresa]»²⁷.

Tal com diu Bosch Ballbona: «com que no hi ha casualitats, hem de deixar pendent la pregunta sobre què feia a Guissona en Francesc Grau el 1662, al marge de casar-se»²⁸. No serà fins al 1670, amb l'encàrrec del retaule d'Esparreguera, quan Francesc fa els primers passos fora del taller patern, i a partir del 1678, amb les comandes per a la capella de la Immaculada de la catedral de Tarragona o l'urna de sant Oleguer a la catedral de Barcelona, juntament amb Domènec Rovira el jove, que s'independitza totalment. Per tant, en les dates que els Grau es documenten a Guissona, entre 1656 i 1662, Francesc Grau estaria integrat en el taller patern. El fet que siguin un parell de fills els que es casen a la mateixa vila, indicaria una residència, o una presència relativament continuada, de la família Grau a Guissona. A això se li ha de sumar el treball de Joan Grau a la Segarra Calafina entre 1639 i 1659.

Per tant, llavors, la pregunta és clara: quina obra realitzava Joan Grau a la vila segarrenca? Sortosament, s'han conservat diferents fragments a l'església de Guissona, a l'escala que dona accés al cambril de la Mare de Déu del Claustre. Al marge de diferents vestigis esmentats, també s'hi conserven restes del retaule de les Ànimes, obra clarament adjudicable a la mà autògrafa de Joan Grau. En concret, tres figuretes d'ànimes cremant-se (una de les quals seria un bisbe amb mitra) i dos relleus: la *Resurrecció dels morts*, al toc d'un parell de trompetes sonades per àngels, una sèrie de figures humanes mig nues surten dels taüts, i l'acte està presidit per un tribunal celestial format per Crist Jutge i alguns apòstols, i la *Separació dels elegits i els rèprobes en el Purgatori* (figura 5), on un parell d'àngels vestits alleugen les ànimes privades de la vista de Déu, en un purgatori concebut com un infern provisional en flames, on totes les ànimes sofreixen els mateixos turments. Es tracta d'unes peces que, estilísticament, es poden posar al costat

Figura 5. Joan Grau. *Separació dels elegits i els rèprobes al Purgatori*, fragment de l'antic retaule de les Ànimes, circa 1655, església de Santa Maria, Guissona. Foto: J. Y.

d'altres obres de Joan Grau, amb l'inconfusible arqueig de la cavitat ocular i ametllament dels ulls, juntament amb una mena d'esclafament que deforma les figures, fet que les dota d'expressivitat (figura 6). Compareu: el mort que ressuscita, a la part de l'extrem esquerre inferior, amb el pobre amb qui parteix la capa sant Martí, de l'esmentat retaule major de Llanera (avui a l'església nova de Perecampes); o el mort que ressuscita, a la part central inferior (amb les mans aixecades), amb un ajudant de sant Eloi que l'ajuda a ferrar un cavall endimoniat, al Museu Comarcal de Manresa.

Cronològicament, el retaule de les Ànimes s'hauria de datar a mitjan dècada de 1650. No sabem si el treball de Joan Grau va tenir continuïtat a Guissona, ja que existeix un buit documental entre 1652 i 1655. En tot cas, el casament de Francesc Grau, el 1662, s'hauria d'inscriure en un altre context: treball a Guissona entre 1555 i 1556, residència a Calaf entre 1656 i 1659, presència d'una filla o d'una germana a Guissona (a una distància de 25 quilòmetres de Calaf) i contracte de les tombes dels Cardona al monestir de Poblet el 1659 (tasca en la qual estan

Figura 6.
Joan Grau. Detall de la *Resurrecció dels morts*, fragment de l'antic retaule de les Ànimes, circa 1655, església de Santa Maria, Guissona. Foto: J. Y.

ocupats els Grau fins al 1662). Tot i que, el febrer del 1662, Joan Grau es troba a Guissona satisfent l'últim pagament per al dot de la seva filla, el mestre és a Poblet enlestint la feina, i també està documentat a Barcelona signant èpoques, per tant, la seva absència al casament del seu fill està justificada. També cal tenir present que el 16 de novembre del 1662, quan els Grau capitulen la construcció d'un nou paviment per a aquell espai funerari del presbiteri de Poblet, Francesc Grau no hi és present, ja que havia establert poders a Manresa²⁹.

Omplir el buit dels Grau (1659-1674): Josep Generes i Pau Sunyer

Tot i la dada del pagament d'una època el 1662, els Grau no apareixen a la documentació notarial de Guissona, ni a la Segarra Calafina, durant molt de temps. En aquells moments, els Grau estaven vinculats amb les obres del monestir de Poblet: 1659-

1662, en les tombes dels Cardona; 1662-1665, en la pavimentació i la construcció d'una volta al presbiteri; 1667-1669, en el sepulcre del prohom vinculador (i la tomba de Joan Ramon Folch de Cardona per a l'església de sant Vicenç de Cardona); 1669-1771, en els altars reliquiariers dels laterals del presbiteri i penjolls de l'altar major, i 1671-1673, en les tombes d'Alfons el Magnànim i l'infant Enric. I, entre 1670-1674, sobretot Francesc Grau, acompanyat per Domènec Rovira el jove, porten a terme el retaule major de la parroquial d'Esparreguera, sota la supervisió de l'arquitecte fra Josep de la Concepció.

L'any 1666 constitueix un parèntesi per a l'activitat dels Grau a Poblet. Aprofiten el temps, de manera que el mateix 1666 es vinculen, fins al 1671, amb les obres de la façana lateral de l'església jesuítica de la Santa Cova de Manresa. El 7 de setembre de 1666, es satisfà un pagament de 8 lliures i 6 sous a «mestre Grau de Guissona» per una «trassa de la capella». Ens estem referint a la capella de la Mare de Déu del Socors ubicada a l'església parroquial d'Agramunt, realitzada pel mestre d'obres Gaspar Roca i modificada després

29. Vegeu: Cèsar MARTINELL, «La casa de Cardona y sus obras en Poblet», a *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, II, 1949, doc. 8.

30. Joan PONS FARRÉ, *Beata Maria Acrimontis. Notes històriques de l'església major d'Agramunt*, Barcelona, 1936, p. 55-56.

31. Maria GARGANTÉ, «Les cases consistorials a les comarques de Ponent, un ressò classicista en l'arquitectura civil catalana dels segles XVII i XVIII», *Locus Amoenus*, 7, 2004, p. 243 i nota 42.

32. AHCC, Notaria de Guissona, Pau Ponces, Manual 1658, folis 49v-51r, 30 de gener de 1658. En concret, es tracta d'un acte relacionat amb una compra d'un terreny a Coscò (municipi d'Oliola).

33. Cèsar MARTINELL, «La casa de Cardona y sus obras...», op. cit., p. 59-60, docs. 29-30 i 33.

34. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 232; Joan YEGUAS, «Escultura del Renaixement i Barroc a l'església d'Agramunt», *Urtx*, 16, 2003, p. 156-159.

35. Jaume COBERÓ, *Història civil i religiosa de la vila de Torà*, Torà, 1982, p. 32-33; J. COBERÓ i altres, *Torà...*, op. cit., p. 254-255; J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit. COBERÓ, p. 56 i 199-202.

36. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 78 i 80; C. GIRALT; S. PLANS, «Joan Grau i el retaule de la capella...», op. cit.

en el segle XVIII³⁰. La documentació notarial de la Segarra en el segle XVII facilita, en diverses ocasions, el cognom Grau. Segons Garganté, aquest «mestre Grau» podria identificar-se amb Josep Grau, mestre de cases, que el 1674 treballava a l'obra de l'església conventual de Sant Ramon del Portell³¹. És una possibilitat molt versemblant, tot i que nosaltres trobem Josep Grau esmentat com a mestre de cases de Sanahüja³². Però cal tenir en compte que, en la documentació relacionada amb les obres de Poblet per a la família Cardona, Joan Grau és referenciat alguna vegada com a «arquitector», potser després d'haver observat com realitzava una volta subterrània³³. Per acabar-ho de reblar, el retaule conservat a la capella del Socors d'Agramunt té un estil emparentat amb el de Joan Grau, per la qual cosa ha estat filiat a un parell de deixebles seus: Bosch Ballbona va atribuir-lo a Pau Sunyer, i jo l'he adjudicat a Josep Generes³⁴. Joan Grau podria haver dissenyat la traça de la capella, però seria més versemblant que hagués dissenyat una altra traça, la del retaule. Malgrat aquesta possibilitat, la realització material hauria anat a càrrec de Josep Generes (documentat entre 1644 i 1687), atribució que mantinc. Vaig esmentar que la datació del retaule d'Agramunt era propera al 1685, numeració epigràfica pintada en el dosser semiesfèric central (que podria remetre només a l'acte del daurat), però caldria canviar-la cap als anys 1666 i 1667.

El 21 de maig de 1666, Generes contractava el retaule del Roser de Torà, i a la seva mà Bosch Ballbona atribueix el retaule del Roser de la veïna població de Castellfollit de Riubregós³⁵. El setembre de 1666, Joan Grau és a Agramunt, i, poc després, Generes portaria a terme l'obra. L'obra del Socors és germana d'un altre retaule, que ara també adjudiquem a Generes, el retaule de sant Isidre, conservat en una capella lateral de la nova església de la Molsosa. Es tracta d'un retaule que utilitza la columna salomònica, datable entre 1665 i 1670, amb un banc inferior, dos pisos d'alçada i tres d'amplada. En el primer pis, hi veiem que presideix, al centre, sant Isidre, amb rella i fanga que fa brollar aigua; a l'esquerra, santa Maria de la Cabeza, la seva muller, que porta un cistell, i a la dreta, sant Roc, ensenyant les nafres i acompanyat pel gos. En el segon pis, hi ha sant Antoni abat i el porquet al centre, i a les bandes, dos relleus que expliquen dos dels moments més tractats de la seva hagiografia: l'Àngel llaura amb els bous, substitueix el sant en oració, i sant Isidre fa brollar una font amb la seva fanga. La manera d'arissar la cabellera (a vegades amb tupè) i la forma d'enfonsar les cavitats oculars és igual en els retaules de Torà i la Molsosa (figura 7). Noteu-hi també el mateix cap de noi, ja sigui en una mena de monstre mig humà i mig vegetal d'Agramunt o sobre una voluta lateral de la Molsosa.

Figura 7. Josep Generes. Sant Isidre, detall del retaule de sant Isidre, 1665-1670, nova església parroquial, la Molsosa. Foto: J. Y.

Per tant, mentre Joan i Francesc Grau treballaven a Poblet, Generes agafaria el seu testimoni en els encàrrecs de la Segarra Calafina. Però no seria l'únic, ja que també notem la presència d'un altre deixeble dels Grau, Pau Sunyer (documentat des del 1639 fins al 1693, any de la seva mort a Barcelona). L'arribada de Sunyer s'hauria de situar després dels retaules d'Oló (1660-1664) i el de Sant Martí de Serrahima (1665), malgrat que Sunyer ja estigui documentat a Pujalt el 1639, o que Joan Grau li hagués llogat el seu obrador manresà (1656-1659)³⁶. A la mà de Pau Sunyer adjudicaria diferents obres, datables entre 1665 i 1675. A l'església de Santa Maria de Guissona, hi trobem diferents vestigis que apunten cap a una magna obra, potser el retaule major: un parell de relleus que hi ha al presbiteri, de format quadrangular, que formarien part del cos principal de l'obra, i que representen un sant sopar i un lavatori; i quatre relleus més que són a l'escala d'accés al cambril de la Mare de Déu del Claustre, de format rectangular, que serien les predelles d'escenes com les esmentades abans, que representen l'Oració a l'Hort, la Flagel·lació, la Coronació d'espines (figura 8) i el Camí del Calvari; més un parell d'atlants de mig cos en estípit. Per les seves semblances amb Guissona, també posaria dins l'òrbita de Pau Sunyer una Mare de Déu del Roser procedent de la parroquial de Cellers (municipi de Torà), avui conservada a la casa del

Figura 8.
Pau Sunyer. Coronació d'espines, fragment de l'antic retaule major?, 1665-1675, església de Santa Maria, Guissona. Foto: J. Y.

rector a Torà³⁷. I, finalment, a la parroquial de Lloberola, hi ha sis imatges que procedeixen del retaule major, les quals estan distribuïdes arreu del temple (al presbiteri, a les naus laterals i a la sagristia): un sant Miquel aixafant el dimoni (figura 9), un sant Pere, un sant Pau, un Crist crucificat i un parell de sants indeterminats (potser sant Abdó i sant Senén)³⁸. Totes aquestes peces remeten, clarament, a l'estil de Pau Sunyer en el retaule de Sant Joan d'Oló: unes obres que intenten imitar el treball de Joan Grau (en la gesticulació dels personatges, potser basada en una mateixa referència iconogràfica), amb unes extremitats una mica deformes, que ofereixen una expressió bastant estàtica, on el moviment es nota a partir de l'ondulació dels cabells i la inclinació dels caps en els personatges que realitzen una acció³⁹.

El retorn dels Grau: Calonge de Segarra (1675)

Ja sabíem que Joan Grau havia tornat a treballar a l'Alta Segarra, atès que Bosch Ballbona el documenta el 2 de maig de 1685 amb la signatura d'una època de cancel·lació per a un retaule dedicat a sant Francesc, amb destinació a l'església parroquial d'Ivorra, un encàrrec pòstum de Francesc Duran, beneficiat de la seu de Manresa⁴⁰. Ara, grà-

Figura 9.
Pau Sunyer. Sant Miquel aixafant el dimoni, 1665-1675, fragment de l'antic retaule major, església parroquial, Lloberola. Foto: J. Y.

37. Un grup d'investigadors afirmava que era de «factura més aviat barroera», i la va catalogar en «la primera meitat del s. XVII»; vegeu: J. COBERÓ i altres, *Torà...*, op. cit., p. 229.

38. Vegeu una foto d'abans del 1936; Max TURULL (dir.), *Història gràfica de la Segarra*, Cervera, 2001, p. 122.

39. Vegeu: Josep GALOBART, *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*, Manresa, 1996; Josep GALOBART, «Pau Sunyer i el retaule del Roser de l'església de Sant Pere de Monistrol de Montserrat», *Dovella*, 61, 1998, p. 39-46.

40. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 72 i nota 280

41. Vegeu l'apèndix, document núm. 2.

42. Vegeu l'apèndix, document núm. 4.

43. José PLEYÁN DE PORTA, *Efemérides leridanas*, Lleida, 1945, p. 110. Els motius que justificaven una acció d'aquest tipus feia anys que es gestaven. L'any 1860, Ballester Pallás deia: «[...] la plaza de San Juan hoy centro del comercio de Lérida [...] no tiene la capacidad y desahogo suficiente para las transacciones y ventas que en ella se verifican [...] dicha iglesia [de Sant Joan] se hace ya insuficiente para el gran número de feligreses que tiene la parroquia». Diego Joaquín BALLESTER PALLÁS, *Reseña de algunas mejoras de que es susceptible la ciudad de Lérida y que pueden llevarse a cabo en poco tiempo con sus propios recursos y sin gravar al vecindario. Memoria leída al Excmo. Ayuntamiento constitucional de esta Ciudad*, Lleida, 1860, p. 17-18.

44. Joaquim GARRIGA, «528. Nativitat de sant Joan Baptista i martiri de sant Joan Baptista (dos plafons)», a X. COMPANYY; I. PUIG; J. TARRAGONA (a cura de), *Museu Diocesà de Lleida 1893-1993, catàleg. Exposició Pulchra* (Lleida, 19 de desembre de 1993 - 31 de gener de 1994), Lleida, 1993, p. 233-236.

45. Joan YEGUAS, *L'escultor Damià Forment a Catalunya*, Lleida, 1999, p. 112.

46. Joan FUSTÉ I VILA, *El Museu Arqueològic de la Diòcesi de Lleida*, Lleida, 1924, p. 29.

47. Carmen BERLABÉ, *Els inicis de la museografia a Lleida i el Museu Diocesà: història i vicissituds d'una col·lecció*, Barcelona, 1999 (treball de recerca a la Universitat Autònoma de Barcelona, dirigit pel Dr. Francesc Fitó), vol. II, s. p.

48. Vegeu: BCAD, Fons Salvany, caixa 401, clixé número 7.

49. Pedro ARMENGOL, «Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo», *Esperanza. Revista Mensual del Seminario Ilerdense*, 1934 (setembre), p. 204.

50. José A. TARRAGÓ PLEYÁN (dir.), *Salón de arte antiguo leridano*, catàleg de l'exposició. Lleida, 1941, p. 35.

cies a una troballa documental de la Dra. Maria Garganté, sabem que el retorn fou quasi immediat. El 27 d'octubre de 1675, Joan i Francesc Grau contracten la realització del retaule major de l'església de Santa Fe, la parroquial de Calonge de Segarra⁴¹.

Dits «pare y fill Graus» prometen fabricar l'obra segons la traça, a la qual li han de fer uns retocs. En el primer pis, hi havia previstos «quatre àngels», però els qui paguen creuen que seria millor fer-hi «quatre istòries de mitg relleu»; i a la cornisa superior, afegir-hi un parell de «minyons», un a cada extrem. El primer cos havia d'estar llest per a la Pasqua de Resurrecció del 1676, i el retaule estaria acabat pel Nadal del mateix 1676. Tot per un preu de 490 lliures barcelonines, pagadores en tres parts: una de 160 lliures i 10 sous, una altra de també 160 lliures i 10 sous, i una darrera de 169 lliures; les dues primeres sumaven 321 lliures, les quals havien de ser satisfetes per Hermenegild Vidal i Joan Falip, notari i pagès de Calaf, ja que aquesta era la quantitat que devien als jurats de Calonge com a arrendataris del vintè, un dret que els permetia obtenir un percentatge dels fruits del terme (cereal i vinya).

L'obra es faria a Manresa, i els jurats de Calonge l'havien d'anar a buscar i portar-la fins al seu lloc de destinació. Curiosament, en el contracte «falta a firmar lo dit Joan Grau, escultor». Això indica un canvi de tendència. Joan Grau tindria 67 anys el 1675, i, després del prestigi que li donarien les obres de Poblet, no li caldria buscar mercat, ni trepitjar territori, tal com hauria fet en el passat. Això significa que no es mouria de Manresa. L'anaven a buscar per signar el contracte (fruit de les obres que poblaven les esglésies de les poblacions veïnes), ell i el seu taller treballarien a la capital del Bages, els propis interessats anaven a buscar l'obra, i els «oficials» serien els encarregats d'assentar-la.

Els Grau a la ciutat de Lleida (1677-1678)

El 3 de setembre de 1678, Joan Grau «scultor civitatis Minorisa», llavors localitzat a Lleida («Ilerdae repertus»), firmava una època de pagament total amb els obrers de l'església de Sant Joan de Lleida per a l'obra del retaule major⁴². La quantitat és de 700 lliures barcelonines, i és en concepte de tota l'obra realitzada, a mena de resum, ja que n'havia signat unes altres de parcials que sumaven la dita xifra. Per tant, l'obra hauria estat capitulada amb anterioritat, potser cap a l'any 1677. El document aclareix que, en aquella data, el retaule ja estava col·locat al seu lloc. Definitivament, s'aclareix l'autoria, la datació i la procedència d'un parell de

relleus que es conserven en el Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal. Els dos relleus fan parella, tenen el mateix número d'inventari (el 166) i les mateixes mides. Un és el *Martiri de sant Joan Baptista* i l'altre representa la *Nativitat de sant Joan Baptista*.

Per tant, queda confirmada una tradició de tipus oral recollida pel museu lleidatà, transmesa per Mn. Jesús Tarragona, que afirmava que les peces haurien format part del retaule major de la vella església de sant Joan de Lleida, en el passat indistintament anomenada «del mercat» o «de la plaça». L'antic temple fou enderrocat el 19 d'octubre del 1868, per ordre de l'Ajuntament de Lleida⁴³. Segons Garriga, arran de la demolició de l'edifici, els béns mobles haurien estat salvaguardats al santuari de la Mare de Déu a Grenyana, espai que pertanyia a la parròquia de Sant Joan, entre 1868 (l'enderroc) i 1893 (la creació del Museu Diocesà)⁴⁴. El 1879, la Comissió Provincial de Monuments de Lleida obtenia permís per entrar a recollir «los capiteles y demás objetos que en la obra en construcción del templo de Sn. Juan de esta ciudad se guardan con destino al Museo provincial»⁴⁵. Garriga creu «una incongruència» pensar que la *Nativitat* hi hagués entrat en data posterior al 1893, ja que hauria estat recollit en el *Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, almenys fins al 1904. Però, si fem cas a Fusté Vila, no hem de refiar-nos de res, ja que la catalogació del Museu Diocesà entre 1893 i 1904 es «descuidava amb tota deliberació i sistemàticament, encara que amb fi plausible, la anotació de la procedència de les antiguitats per tal que ningú pugués vindrer amb inoportunes reclamacions; coneixent-se pel «Boletín» solzament la de les que li semblava bé a l'Excm. Sr. Bisbe»; i durant el mandat del bisbe Ruano, entre 1905 i 1917, «no es feu registre d'allò que entrava al museu»⁴⁶. Segons Berlabé, seguint la correlació numèrica de l'inventari, aquesta obra va entrar al museu l'any 1902⁴⁷. En tot cas, gràcies a una fotografia de Josep Salvany, sabem que el juliol del 1917 aquest relleu ja era al museu⁴⁸.

La *Nativitat* apareix esmentada per primera vegada el 1934, en una incipient catalogació del Museu Diocesà de Lleida publicada per Armengol⁴⁹. En canvi, el *Martiri* surt referenciat per primer cop el 1941, en una exposició dirigida per Tarragó Pleyán anomenada *Salon de arte antiguo leridano*⁵⁰. En aquesta exposició, de 1941, és el primer cop que apareixen les dues peces fent parella, però els propietaris eren diferents. L'expositor de la *Nativitat* era el «Museo Diocesano de Lérida», en canvi, el prestatari del *Martiri* era el «Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional». Segurament, totes dues peces procedirien del mateix retaule, però el seu recorregut fou diferent. La *Nativitat* entra al Museu Diocesà

Figura 10.
Joan Grau i Francesc Grau. Detall del *Martiri de sant Joan Baptista*, 1677-1678, Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal. Foto: J. Y.

entre 1868 i 1917 (potser el 1902), per una via eclesiàstica. Però el *Martiri* hauria estat «recuperat» el 1938 per les tropes franquistes, possiblement de mans d'un particular, el qual podria ser un hereu de qui s'apropià el relleu en l'últim quart del segle XIX o, simplement, el podria haver «incautat» l'any 1936.

El grup del *Martiri* està protagonitzat pel Baptista agenollat a l'espera de la mort. A la seva esquena, hi trobem dos personatges masculins que representen soldats, el botxí que branda l'espasa i un guerrer amb casc i llança al darrere (figura 10). Davant del sant, hi apareix Salomé amb una safata a les mans, que personificaria el perquè de la situació, acompanyada d'una serventa. Unes figures que ressalten sobre el fons molt pla, només interromput per un fons arquitectònic a mà dreta i les reixes de la presó. Garriga deia que es tractava d'un escultor que «acreditava una habilitat i una modernitat remarcables [...] un imaginari excel·lent [...] [que tenia] una habilitat inusual en el disseny de les figures», però dedica poca atenció al fons, ja que utilitza «rudimentàries fórmules de reducció espacial aplicades a l'escenari»⁵¹. Els decorats són pobres, en efecte, però la capacitat expressiva de l'escultor és innegable, a més, les predel·les dels retaules escultòrics

de l'època no acostumaven a ser les parts més importants del conjunt, ni tampoc solien dur gaire agençament de fons. El que passa és que ens trobem davant d'uns relleus força eclèctics. D'una banda, el disseny de la composició és continuïsta, ja que, en l'escena del *Martiri*, hi notem la combinació d'un parell de gravats de Raffaello Schiaminossi, la Flagel·lació de Crist i l'Oració a l'Hort, realitzats l'any 1609⁵². D'altra banda, en canvi, la Salomé porta un escot digne d'una dama de la cort espanyola entre 1660 i 1680, tal com les retrata el pintor Juan Carreño de Miranda⁵³.

Les peces són d'una qualitat extraordinària, ja que sobresurten entre les migrades restes d'escultura del segle XVII que s'han conservat a les comarques de Ponent. Al mateix temps, mostren la capacitat d'un artista per ubicar les figures en un espai versemblant, per dotar-les de dinamisme, amb un apreciable estudi dels rostres (vegeu el de Salomé), un delicat tractament del drapejat, i cura en els detalls (joies i vestits a la moda). L'autoria documentada és de Joan Grau, però també m'inclinaria per la presència del seu fill Francesc. Després d'una formació en el taller del pare, amb alguns treballs puntuals lluny del control patern (retaula major d'Esparreguera, 1670-1673), l'obra del retaula de Sant Joan de Lleida seria l'última

51. J. GARRIGA, «528. Nativitat de sant Joan...», op. cit., p. 235.

52. Gravats que els artistes catalans ja utilitzaven cap al 1630, vegeu: JOAN BOSCH I BALLBONA, «Cendres de la pintura: Antoni Rovira i Pau Torrent al retaule de sant Miquel d'Esparreguera (1629-1635)», *Locus Amoenus*, 3, 1997, p. 94.

53. Vegeu: ALFONSO E. PÉREZ SÁNCHEZ, *Juan Carreño de Miranda (1614-1685)*, Avilés, 1985, làmines 54-55, 58 o 86. Dec l'observació a M. Margarita Cuyàs, fonamental per canviar el rumb de la investigació cap a una altra datació, ja que la moda de vestir a la primera meitat del segle XVII és del tot diferent. Fins en aquest moment, la historiografia apuntava que els relleus eren d'entorn de 1600, o a tot estirar dintre el primer terç del segle XVII, basant-se en l'estampat de l'abillament amb «motius fitomòrfics [...] de repertori grotesc»; vegeu: J. GARRIGA, «528. Nativitat de sant Joan...», op. cit., p. 236. De tota manera, la utilització d'una policromia de ramejats, derivada de la tradició del grotesc, fou una cosa molt habitual durant tot el segle XVII i inicis del XVIII. Vegeu: FERNANDO R. BARTOLOMÉ GARCÍA, *La policromia barroca en Àlava*, Vitoria, 2001, p. 95-97.

Figura 11.
Joan Grau i Francesc Grau. *Naixement de sant Joan Baptista*, 1677-1678, Museu de Lleida: Diocèsà i Comarcal. Foto: J. Y.

54. Vegeu: Josep GUDIOL RICART; Santiago ALCOLEA I BLANCH, *Pintura gòtica catalana*, Barcelona, 1987, p. 187-188; Francesc FITÉ, «Estada a Lleida de Pere Garcia de Benavarri», *Occidens*, 1, p. 97-101.

55. AMNAC, Actes de la Junta de Museus de Barcelona (còpia digital). Les actes originals estan en un arxiu de la Direcció General de Patrimoni (dependent de l'Arxiu Central Administratiu del Departament de Cultura), en curs de ser traslladades a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

56. Philip HENDY, *Catalogue of the Exhibited Paintings and Drawings the Isabella Stewart Gardner Museum*, Boston, 1931, p. 148-150; Chandler Rathfon POST, *A History of Spanish Painting. The Catalan School in the Late Middle Ages*, vol. VII, Cambridge (Massachusetts), 1938, p. 268.

57. Maria Josep BORONAT I TRILL, *La política d'adquisicions de la Junta de Museus 1890-1923*, Montserrat, 1999, p. 402-403.

58. Josep GUDIOL RICART, *Pintura gòtica*. *Ars Hispaniae*, IX, Madrid, 1955, p. 281. La referència no apareix a la monografia de Gudiol Ricart del 1943, ni a les fitxes antigues de l'actual Museu Nacional d'Art de Catalunya.

en què treballarien plegats. Les vinculacions dels relleus de Lleida són molt estrets amb el relleu del Naixement de la Verge, episodi a mena de predel·la que trobem en el retaule de la Immaculada Concepció a la catedral de Tarragona (1678-1683): el tipus de llit on jeuen les mares respectives, els seus cortinatges, la manera de treballar els drapejats, algunes expressions del rostre, l'atenció en el detallisme (figura 11).

Un altre aspecte important que cal tenir en compte és que l'obra de Joan Grau era un «retabulo altaris majoris dictae ecclesiae noviter facto», o sigui, que en substituïa un altre d'antic i ben conegut: el retaule pintat per Pere Garcia de Benavarri. D'aquest conjunt antic d'època gòtica, datat entre 1473 i 1482, se'n conserven nou taules en diversos museus i col·leccions⁵⁴. Segons les actes de la Junta de Museus de Barcelona, el 8 de novembre de 1907 s'ofereixen quatre taules procedents de «Miravent, cerca de Lérida»⁵⁵. El 1931, Hendy esmenta que la població era «Benavente in the province of Lérida», i el 1938 Post diu que era de «Benavent, just north of Lérida [...] is not far distant from Benabarre», amb la qual cosa s'inicia una tendència que porta uns altres autors a pensar en la població de Benavente de Aragón (municipi de Graus)⁵⁶. Boronat creu que es tractava de

Benavent de la Conca (Pallars Jussà)⁵⁷. El poble en qüestió és Benavent de Segrià, a 12 quilòmetres de Lleida. El primer que esmenta que les peces procedeixen de l'església de Sant Joan de Lleida és Gudiol Ricart l'any 1955⁵⁸. Segons Velasco, el coneixement de la procedència de la parròquia de Sant Joan de Lleida «es deu a alguna tradició de tipus oral»⁵⁹.

Els estudiosos d'art gòtic es preguntaven en quina època havia anat a parar el retaule lleitadà a Benavent de Segrià. Alguns, davant l'existència dels relleus barrocs, dues de les escenes més importants de l'hagiografia de sant Joan Baptista, pensaven en retocs a la predel·la, i es podia conjecturar en un trasllat posterior a l'enderroc del temple l'any 1868. Però la notícia de l'*Espanya Mariana* a mitjan segle XIX era clara, afirmava que a l'interior de l'església de Sant Joan hi havia «un magnífico retablo de escultura trabajado en el siglo anterior»; en tot cas, es tractava d'una obra barroca, i no d'una de medieval⁶⁰. En els segles XVII i XVIII es documenten un seguit de vendes de retaules, que s'aprofiten en altres temples, com hem vist en el retaule de Matamargó (actualment a Sant Pere de l'Arç). Ara sabem que, el 30 de maig de 1678, els obrers de l'església de Sant Joan de Lleida venen l'antic retaule major («retabulum veterum altaris majoris dictae ecclesiae») al

Consell Municipal de Benavent de Segrià per 215 lliures barcelonines, preu considerable si tenim en compte que el retaule nou valia 700 lliures, o el propi Grau havia fet tres anys abans el retaule major de Calonge de Segarra per 490 lliures⁶¹. Segurament, la clau de la compra estigué en algun canonge de la catedral, ja que, el 1687, Josep Miarnau, canonge i prior de la confraria catedralícia de Santa Maria l'Antiga, també era governador de la població de Benavent⁶².

Els Grau a la plana d'Urgell: Bellpuig (1683), el Palau d'Anglesola (1692-1698) i Tèrmens (1702)

L'arribada dels Grau a Lleida, i a d'altres poblacions de la plana, es podria justificar a través de la fama que els haurien atorgat les seves obres de Poblet, però també gràcies a l'estreta vinculació que Francesc Grau tenia amb l'arquitecte fra Josep de la Concepció (Valls, 1626-Nules, 1690). Després de treballar plegats a Esparreguera (1670-1674), l'arquitecte carmelita va començar un periple lleidatà: el 1672-1673 realitzà la traça per a l'església de Santa Maria de l'Alba de Tàrrega (on també consta documentat el 1686 i el 1688), el seu biògraf fra Joan de sant Josep diu que féu la traça de l'església conventual de Santa Teresa de Balaguer (començat el 1682), Puig i Company pensen que també va realitzar la traça de l'església de l'antic convent dels carmelites a Lleida (popularment coneguda com la Llar de Sant Josep, consagrada el 1695)⁶³. En aquest context de la plana, en el triangle format entre Tàrrega, Balaguer i Lleida, es desenvolupa l'escultura del taller de Francesc Grau i el seu fill Joan.

El 2 d'abril de 1683, Francesc Puig, pare i fill, escultors de Cervera, capitulaven la construcció del retaule major de l'església parroquial de Bellpuig amb el Consell Municipal de la vila urgellenca. Les escultures principals de l'obra (Mare de Déu dels Àngels, sant Nicolau, sant Roc i sant Sebastià) havien de ser fetes «de mà de Francisco Grau, escultor de la ciutat de Manresa» i pagades pels propis artífexs cerverins. Però aquest pacte no estava lligat, ja que «en cas faltàs dit Grau, los dits Puigs oficials les tingan de fer»⁶⁴. Podem especular sobre com hauria arribat el nom de Francesc Grau fins als protocols d'un notari de Bellpuig. A través de la coneixença amb els escultors de Cervera? O potser a partir dels representants de la vila? En la documentació assenyalada, en el punt relatiu a la possibilitat que tenia el Consell Municipal de Bellpuig de poder «fer mirar lo dit retaula si està de la forma y bon-

dat que és menester», aquest «elegeix per sa part [...] al senyor Francisco Grau».

L'altre punt és saber si Francesc Grau va intervenir o no en aquesta obra bellpugenc, avui desapareguda i sense fotografia coneguda⁶⁵. El compromís dels Puig era fer l'obra en sis anys per un preu de 525 dobles d'or o 2.887 lliures i 10 sous. El 24 de març de 1689 «Francesc Puig Puig, escultor, té lo retaule de la parroquial asentat», i es deixa per a un altre moment l'acte de visura, el qual no sabem si es va produir ni qui el va portar a terme. En tot cas, el 13 de maig de 1690, Francesc Puig «menor» signa una acta de resum amb les quantitats pagades fins aleshores, que sumaven 1.749 lliures i 4 sous, tot i que, el 29 de gener de 1691, un parell de representants del Consell Municipal de Bellpuig declaren que a Puig se li deuen 932 lliures i 3 sous a compliment del retaule major⁶⁶.

El 12 de març del 1692, Francesc Grau, «statuarius vulgo escultor», contracta l'execució d'un retaule per a la capella de sant Francesc Xavier a l'església parroquial del Palau d'Anglesola. L'obra, avui desapareguda i sense fotografia coneguda, fou capitulada amb un parell de representants del Consell municipal de la vila del Pla d'Urgell⁶⁷. Francesc Grau es va comprometre a acabar el retaule abans de l'1 de setembre del 1693, en el temps d'un any i mig, pel preu de 250 lliures barcelonines, pagadores 110 lliures per sant Marc (25 d'abril) de 1693, i les 140 restants quan l'obra estigués assentada al seu lloc corresponent. És digne d'esment una citació de les capitulacions: «dita obra donarà acabada en Manrressa des de ahont la faran portar dits jurats a sas costas, y dit Grau vindrà a assentar-la a son puesto»; un fet que deuria ser molt habitual, però que no sempre apareix recollit.

La mort de Francesc Grau, a l'abril del 1693, va deixar l'obra del Pla d'Urgell a mig fer. Però Joan Grau II va recollir i continuar les responsabilitats laborals paternes. El 31 de març de 1694, va prometre portar a terme el retaule de sant Francesc Xavier segons els pactes i les condicions que havia firmat el «pater meus Franciscus Garau». En el mateix document, ens informem que Francesc Grau va cobrar 50 lliures abans de morir, quantitat que indicaria que hauria portat a terme alguna part del retaule, o no, ja que també podria tractar-se de la bestreta, donada el mateix dia del contracte, que l'obligava a iniciar l'obra. Joan Grau II volia acabar el retaule per la Pasqua de Ressurrecció de l'any 1695, amb la promesa de tenir enllestida l'estructura el dia de sant Blai (3 de febrer) del referit 1695. Finalment, l'acte fou cancel·lat el 6 de setembre del 1698, segurament per cobrament i enllestiment de l'obra, tres anys després de la data acordada; en aquest document, apareix com a testimoni un fuster de Castellerà, Pere Joan Viader.

Vegeu: Josep GUDIOL RICART, *Historia de la pintura gòtica en Cataluña*, Barcelona, 1943, p. 50.

59. Alberto VELASCO GONZÁLEZ, *El Mestre de Vielba: un pintor del tardogòtic entre Catalunya i Aragó*, Lleida, 2006, en premsa.

60. *España Mariana. Partido de Lérida*, Madrid, 1868, p. 131.

61. Vegeu apèndix, document núm. 3.

62. Vegeu AHL, Notaria de Lleida, Josep Monhereu, Protocol 16, 1687, núm. 832, folis 321v-323r.

63. Jose Maria MADURELL MARIMÓN, «El tracista Fray José de la Concepción», *Analecta Sacra Tarraconensis*, Barcelona, 1954, p. 68-71; Carme NARVÁEZ I CASES, *El tracista Fra Josep de la Concepció (1626-1690)*, Montserrat, 2004, p. 108 i 130; Isidre PUIG SANCHIS; Ximo COMPANY, «L'església carmelitana de Sant Josep de Balaguer (s. XVII)», *Seu Vella*, 2, 2000, p. 269.

64. Esteve MESTRE; Ramon MIRÓ, «El retaule major de l'església parroquial de Bellpuig», *Quaderns de «El Pregoner d'Urgell»*, 8, Bellpuig, 1994, p. 5-13.

65. Segons la revista local *Lo Pla d'Urgell*, el 1912 foren venuts «uns fragments de l'altar barroch que fou un dia l'altar major» a l'antiquari barceloní Joan Cuyàs. Amb els diners obtinguts, es va poder pagar la construcció del mur de pedra del replà de l'església. Vegeu: Ramon MIRÓ, «El retaule de Nostra Senyora del Roser, pintat per Ortoneda», *Quaderns de «El Pregoner d'Urgell»*, 5, Bellpuig, 1990, p. 11-16.

66. Si sumem allò rebut el 1690 i allò degut el 1691, obtenim la quantitat de 2681 i 7 sous, o sigui, hi manquen 206 lliures i 3 sous.

67. Joan YEGUAS, «El retaule de Sant Francesc Xavier del Palau d'Anglesola, obra de Francesc Grau i Joan Grau II (1692-1698)», *Seu Vella*, 1, Lleida, 1999, p. 253-266.

Figura 12.
Joan Grau. Atlant, 1660-1670, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona. Foto: J. Y.

68. J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...*, op. cit., p. 77.

69. Vegeu: Josep LLADONOSA I PUJOL; Francesc TAMARIT I CULLERÈS, *Recull d'història de Tèrmens*, Tèrmens, 1988, p. 55, 84-87, 170 i 238-240.

70. Eduard TODA I GÜELL, *Reconstrucció de Poblet. Obres organitzades de 1930 a 1934 pel patronat del monestir*, Barcelona, 1935, p. 44. Vegeu també: Gener GONZALVO I BOU, *Eduard Toda i Güell (1855-1941) i el salvament del monestir de Poblet, a través del seu epistolari*, Montserrat, 2005; José PALOMER, «Lluís Plandiura», *Destino*, 989, 21 de juliol de 1956. Agraïcio a Mireia Berenguer algunes dades informatives, i esperem que, en un futur, porti nova llum amb el treball d'investigació sobre *Lluís Plandiura: una aportació a l'estudi del col·leccionisme a Catalunya*.

De la lectura del contracte de Francesc Grau l'any 1692, se'n desprèn que la traça de l'escultor manresà fou modificada pel client. Ens trobem davant dues possibles descripcions del retaule, una segons com el va projectar Francesc Grau, i una altra segons com va fer-se. L'obra concebuda per Francesc Grau hauria estat sensiblement diferent i, segurament, més cara: el sagrari estaria una mica més elevat, ja en el primer pis, acompanyat per «Sant Pere y Sant Pau»; en el primer i segon pis, hi havia projectat unes «histories», o sigui, que pretenia fer relleus explicatius amb l'hagiografia de sant Francesc Xavier, i, finalment, havia dissenyat unes polseres amb sants indeterminats. Però qui paga, mana, per tant, el retaule realitzat constava de: pedestal, amb l'alçada aproximada d'una persona, on només havia de fer una «pessa de talla»; entre el pedestal i el primer pis hi hauria una credença amb el sagrari, i, al costat, s'hi havien de fer unes

«tarjas, o, talla lo que demanara la obra»; en el primer pis, l'obra estaria presidida per la imatge del titular de la capella «ab un Sant Cristo a la mà», i estaria acompanyat per sant Josep i santa Cecília; en el segon pis, també hi hauria tres fornícules, la del mig era per a santa Teresa, i els laterals, per a sant Blai i santa Llúcia; per acabar, unes polseres amb àngels emmarcaven el retaule.

Finalment, el 7 de juliol de 1702, Joan Grau II i Francesc Pardines signaven una època per les tasques desenvolupades en el retaule major, segurament amb destinació a l'església parroquial de Sant Joan⁶⁸. L'obra tampoc no s'ha conservat, tot i que el temple es va lliurar de la crema l'any 1936 i de les bombes feixistes el 1938⁶⁹. Potser aquesta obra, com la del Palau d'Anglesola, era una activitat derivada d'obres contractades pel seu pare Francesc Grau. Cal tenir en compte, al marge de la proximitat geogràfica amb la vila del Pla d'Urgell (10 quilòmetres), que Tèrmens i el Palau d'Anglesola eren poblacions que pertanyien al mateix senyor, l'orde militar santjoanista.

Una obra al MNAC

En el fons del Museu Nacional d'Art de Catalunya, amb el número d'inventari 5299 i procedent de l'antiga col·lecció Plandiura (adquirida el 1932), hi ha una escultura d'alabastre que representa un noi que vesteix túnica curta, a sobre, cuirassa, i als peus, hi calça polaines (figura 12). Tot i que sovint s'ha identificat amb un àngel, el jove va vestit de guerrer, amb una banda de roba que li creua el tors, de la seva espatlla dreta cap al maluc, on és lligada amb un nus. El noi sosté un entaulament amb els braços aixecats, per la qual cosa tindria una funció decorativa en alguna estructura de tipus arquitectònic. La tipologia del rostre, amb els ulls ametllats i una típica deformació de toc expressiionista, sumat al treball dels cabells, fan que la figura de l'atlant només es pugui atribuir a la mà de Joan Grau. Podem establir relacions directíssimes entre aquesta peça i les figures de la façana lateral de la Santa Cova de Manresa (1666-1671). El fet que l'obra sigui un fragment i estigui treballada en alabastre, ens remet cap als treballs realitzats pels Grau en el monestir de Poblet o en l'església de Sant Vicenç de Cardona (1659-1673).

Lluís Plandiura i Pou (Barcelona, 1882-1956) va tenir una relació molt directa amb Poblet, ja que, al marge de ser membre del seu patronat des del 1930, va comprar, a París, una imatge medieval d'un jacent «Infant d'Aragó», per restituir-la⁷⁰. Les obres pobletanes dels Grau foren destrossades en diversos moments, sobretot arran del 1835, amb la desamortització del monestir. El 1854, Hernández Sanahuja arrencava una bona part de les restes conservades, les quals foren enviades a

Tarragona, i el 1855 serviren per erigir un sepulcre dedicat al rei Jaume I a la catedral tarragonina. Toda esmenta que els fragments sobrats dels panteons «quedaron sin utilizar en los corrales del cabildo», n'hi va haver alguns que es perderen, i d'altres que quedaren en un magatzem municipal; reclamats el 1892, acabaren al Museu Arqueològic de Tarragona, on es col·locaren en prestatgeries,

en caixes, o es va muntar un sepulcre de Jaume I alternatiu. Toda denunciava que l'ingrés al museu «fue deficiente ya que varias esculturas entonces recogidas aparecieron en el mercado anticuario y algunas han vuelto a Poblet»; fixeuvos en el volum de peces retornades a Poblet entre 1933 i 1935, ja fossin de museus públics o de col·leccions particulars⁷¹.

71. Eduard TODA I GÜELL, *Panteones reales de Poblet*, Tarragona, 1935, p. 22-23, 27-30, 36, 76, 80-83 i 102-107.

APÈNDIX I

Document 1

El 20 de juny de 1629, Miquel Vidal capitula la realització del retaule del Roser per a la parroquial de Su.

ADS, Parròquia de Su, núm. 21, Plec del mig, s. f. *Agraeixo la notícia a la Dra. Maria Garganté.*

Die 20 juny 1629. Juan Nadal y Cristòfol Vallonga, obrés de la església de Santa Maria de Su, ab voluntat y consentiment dels demés promas de dita parròquia de Su, y dels priors de Nostra Senyora del Roser de dita sglèsia de Su, fan pacte ab mestra Miquel Vidal, scultor de la ciutat de Manresa, ab la forma següent. So és, que dit mestre Vidal aja de fer lo retaula de Nostra Senyora del Roser, de fusta de alba, bona y rebedora, comprada a son cost, ab la forma està, o ha de estar, lo altar major de dita església. Ab dos àngels ab sos instruments de música, un a cada part en los ramatos. Aje de tanir tres andanos que cumplan la capella als costats, ab 4 columnas a cada andana, de las més baxas, fetas y obradas ab lo asseto de las del altar major, ab las pilastras obradas del mateig modo. Al pedestal sien las mateixas o difarents mostras, so és, als costat y al davant de dits pedestals aje unas floreras abs ses flos o rosas, conforma lo stil y aset ab los paradores o gradas convé, mets los cornisals ajen de estar ab la mateixa obra y forma y entretalls, com las del altra major. La pastera com la del Roser de Sant Just, ab sos àngels y sarafins, sens esmoja. Las frisas dels cornisals ajan de ser obradas com las del altar major, ab un sarafí al mig de cada una. Los panestals ajan de ser anlistonats. Los quadros amijanats, ab unas cornisas o frisas obradas ab un sarafí al mig de cada cornisa o frisa. Sobra de cada columna, aje un serafí. En los ramatos, aje un àngel a cada paret, ab algun instrument de música. Per tota la qual obra fahedora prometan pagar a dit Vidal 50 lliures de moneda barcelonina, pagadoras per tot lo mes de agost prop vinent. Y si dit Vidal té de comprar fusta per a acabar dit rataula, la ajen de pagar del dit preu, y aja de donar fet dit rataula de assí a Nadal més prop vinent, y no ajen de pagar que dit rataula no sie acabat y posat. Y li ajen de donar un alba. Y per la casa li ajen de donar 2 lliures. Y li ajen de portar la fusta a peu de obra, ab tals que's puga anar y vanir ab un dia. Y li ajen de portar las columnas a Solsona, y anar-las a sercar tornajadas. Per atanir y complir tot lo sus dit, axí la una part com l'altre, ne obligan tots y sengles béns seus y de quiscú d'ells, y en particular los béns de la església, ab salari de procurador etc.. Ab todas las clausulas que semblans actes se acostumen fer, jurantes, etc.. Testes sunt Juan Cortada, vicari de Su, y Juan Gra, de Su.

Document 2

El 27 d'octubre de 1675, Joan Grau i el seu fill, Francesc Grau, contracten la realització del retaule major de l'església parroquial de Calonge de Segarra.

ACAN, Notaria de Calaf, Hermenegild Vidal, manual 1674-1675, folis 106v.-108r. (any 1675). *Agraeixo la notícia la Dra. Maria Garganté.*

Die dominica vigesima septima mensis octobris 1675. Lo que s'és pactat y concordat per y entre lo reverent Barthomeu

Falip, prevere y rector de la parrochial iglesia de Santa Fe de Calonge, bisbat de Vich, don Joan de Bardaxí de Ager y Ricart, carlà del castell y terme de Calonge, Joseph Torrascasana y Joseph Baringues, jurats de dit terme de Calonge, Anthoni Bertran de las Quadras, Joan Abadal de Gomes, y Joseph Montalar, tres pagesos de dita parrochia de Santa Fe de Calonge, de una part; Joan Grau, y Francisco Grau son fill, escultors ciutadans de la ciutat de Manresa, de part altra. A cerca de fer y fabricar lo retaula major de dita iglesia de Santa Fe de Calonge. És convingut y pactat lo següent. Primerament, los dits pare y fill Graus prometen dar fer y fabricat dit retaula major, ab la trasa los té feta, y firmada de mà de dits reverent rector, senyor don Joan, y jurats. Segons està feta dita trasa. A la part dreta, ab que los quatre àngels que i ha a la primera andana ajan de ser quatra istòrias de mitg relleu. Y als extrems de la coronisa major hi ha de fer dos minyons assentats, un a cada part. Y'ls secrari, conforme a la trasa a la correspondència de la obra. La qual obra prometan dar feta y assentada, de bona fusta de alba, ab que dits jurats la hajan de anar a cercar dins Manresa a son gasto. La qual obra prometan dar assentada, so és, la primera andana lo die de Pasqua de Resurreccio primer vinent, y lo restant de dit retaula del die de Nadal primer vinent a un any. Per la obra, dits reverent rector y senyor Joan de Bardaxí, jurats y singulars de dit terme de Calonge, prometan donar a dits pare y fill Graus quatrecentas noranta lliures moneda barcelonina, pagadores, ço és, cent xixanta lliures y deu sous lo die de Nadal primer vinent, y lo die de sant Joan de juny primer vinent consemblans cent xixanta lliures deu sous, y las restants cent xixanta nou lliures deu sous ab dos iguals pagas, la primera del dia de Nadal primer vinent a un any, immediadament següent, y l'altra paga des del dia o festa de sant Joan de juny primer vinent a un any, y además de dit preu an de pagar dits reverent rector, senyor don Joan Bardaxí, jurats y singulars de dit terme de Calonge, lo farrament de secrari y portes, y fer lo gasto als oficials lo temps assentaran dit retaula en dita iglésia. Per lo que la una part a l'altre ne obligan, ço és, dits pare y fill Graus, tots y sengles béns seus y de quiscun de ells assoles, y los dit reverent rector, senyor don Joan de Bardaxí, jurats y particulars de Calonge ne obligan los béns de la dita iglésia de Calonge. Y per la primera y segona paga, que importan trescentes vint y una lliura, los assignan y consignan consemblans trescentes vint y una lliura que lo notari infrascrit y Joan Falip, pagès de la vila de Calaff, los deuen per lo arrendament del vintè del present any, la qual consigna fan ab facultat que donan a dits Graus de poder-ho cobrar, etc., y dits Graus ho acceptan. Fiat large ut decet. Testes los reverents Pau Botines, prevere y rector de Sant Pere de l'Ars, Magí Carulla, prevere y beneficiat de la iglésia collegiada de Sant Jauma de la vila de Calaff, y lo doctor en medecina Anthoni Sardanyons, de la maixa vila de Calaf. Falta a firmar lo dit Joan Grau, escultor. Testes firman.

Document 3

El 30 de maig de 1678, els obrers de l'església de Sant Joan de Lleida venen l'antic retaule major al Consell Municipal de Benavent de Segrià.

AHL, Notaria de Lleida, Josep Monhereu, manuals 6-7, 1677-1678, núm. 825, folis 57r.-58v. (any 1678).

Die Trigesima may millesimo sexagesimo septuagesimo octavo, Ilerda. Nos Joannes Bielsa et Josephus Pedrós, iurati anno presenti et currenti villa de Benavent, et Dominicus Moreno, syndicus universitatis dictae villa, ut de meo syndicatu constat infrascripto recepto per reverendum Josephum Bages, preberum et rectorem Villanovae Segriani. Die sexta augusti 1677, nomine universitatis dictae villa, gratis etc., confitemur, et in veritate reconosimus debere vobis illustri Francisco de Guiu, domicello, Jacobo Montells, pharmacopulo, et Raymundo Alós, calligario, ilerda operiis anno presentis et currenti ecclesia parroquialis sancti Joanni de platea dicta civitatis, presentibus et vobis in dicta opera successoribus. Centum et quindécim libras monetae Barchinona, qua sunt ad complementum illarum ducentarum et quindécim librarum dicta moneta pro quibus vendidistis nobis et universitati dicta villa retabulum veterum altaris majoris dictae ecclesiae, cum restantes centum libras, vobis ex solvimus in nottarium et testium infrascriptum presentia, quasquidem centum et quindécim libras dare et solvere promittimus vobis, et vobis in dicta opera successoribus, in tribus aqualibus solutionibus primam incipiendo facere solutionem in die sive festo sancti Marci proxime venientis, secundam solutionem in die sive festo Beata Maria mensis augusti anni 1680, tertiam vero solutionem in die sive festo Beata Maria mensis augusti anni 1681, cum pacto infrascripto et sequenti. Que los dits senyors obrers aigen de fer desaparar a ses costes lo dit retaule, al parar-lo en la iglésia de dita vila dits senyors obrers aigen de pagar un mestre fuster per a parar aquell, y tot lo demés serà necessari per a parar dit retaule, o aige de pagar dita vila. Quae omnia attendere et complere promittimus sine dilationem, cum salario procuratoris, decem et nottario, duodecim solidorum dicta monetae, ultra quorem missionem super quibus credatum in super promittimus non firmare, jus paena est. Et quae paenas de qua tertium curiam est ipsa comussa vel non nihil ominus etc. Et prohiis complendis obligamus dictis nomibus vobis dictis dominis operariis, et vobis in dicta opera successoribus omnia, et singula bona et jura dictae universitatis, e eius singularium presentium, absentium, et futurorum, et alterius eorum insolidum mobilia, etim mobilia etc. Renuntiando quantum ad hoc beneficio novarum constitutionum dividendarum actionum, et epistola divi

Adriani etc., et consuetudini ilerdensis seu barchinonensis de expensis no restituendis loquenti etc. Renuntiamus etiam foro nostro dictaque universitatis, et eius singularium proprio, et ipsius foro privilegio submitentes, et subpotentes nos, dictanique universitatem et eius singulares, bonaque dicta universitatis et eius singularium foro cuius iudicis tan ecclesiastici quam secularis coramque in quam eum facultate variandi, et omni juri, et sciendum etc. Fiat cum clausula audicionis sententia excommunicationis in curia illustissimi et reverendissimi domini ilerdensis episcopi, ac scriptura tertii in libris tertiorum curiarum mag. vicariorum Barchinona, Ilerda, et aliorum obligantes pro inde bona dicta universitatis, et eius singularium tantum cuius et quias fiat cum constituione procuratorum opportuna dantes etc. Et vo praedictas juramus etc. Hac igutur etc. Actum etc. Testes sunt magister Dominicus Dylar, sator, et magister Franciscus Carreres, funicularius, Ilerdae.

Document 4

El 3 de setembre de 1678, Joan Grau firma una època de pagament total amb els obrers de l'església de Sant Joan de Lleida per l'obra del retaule major.

AHL, Notaria de Lleida, Josep Monhereu, manuals 6-7, 1677-1678, núm. 825, foli 105r.-v. (any 1678).

Die tertia septembris millesimo sexagesimo septuagesimo octavo, Ilerda. Honorabile Joannes Grau, scultor civitatis Minorisa, Ilerdae repertus, gratis etc. firmavit apocham illustri domino Francisco de Guiu, domicello Ilerda domiciliato, honorabile Jacobo Montell, pharmacopulo, e Raymundo Alós, calligario dictae civitatis, operariis anno presenti et currenti ecclesia parroquialis sancti Joannis de platea Ilerda, licet absentibus, et nottario infrascripto, pro eis presenti de septingentum libris moneda Barchinona, qua sunt pro omni opere per eum facta in retabulo altaris majoris dictae ecclesiae noviter facto, et eadem ecclesia posito. Modis vero solutionis dictarum septingentarum librarum talis fuit, et quoniam illas habuit et recepit in pecunia numerando, realiter et de facto suae omnimoda voluntati in diversis vicibus et solutionibus, comprahensis cumprobabi quibus cunque apochis, et chirographis pro dicta quantitate factis, ne una et eadem quantitatis solutam esse videatur. Et ideo renuntiando etc., firmavit apocham etc. Actum etc. Testes sunt discretus Antonius Paulus Llordella, nottarius publicus, et Franciscus Gracelles, scriptor Ilerda.